

Investigating the Effect of Sodium Acetate Substrate Concentration and Oxygenation Rate on System Voltage and Pollution Removal in a Plant Microbial Fuel Cell

Sh. Shokri ¹, V. Rostampour ^{1*}, K. Mollazade ², S. Amiri ³, A. Fathoolahi Qharachapogh ⁴

1- Department of Mechanical Biosystems, Faculty of Agriculture, Urmia University, Urmia, Iran

2- Department of Biosystems Engineering, Faculty of Agriculture, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran

3- Department of Food Sciences and Technology, Faculty of Agriculture, University of Urmia, Urmia, Iran

4- Department of Forestry, Faculty of Natural Resources, Urmia University, Urmia, Iran

(* - Corresponding Author Email: v.rostampour@urmia.ac.ir)

<https://doi.org/10.22067/jam.2025.91299.1326>

Introduction

The increasing global population has intensified the demand for sustainable energy solutions. Meeting this need requires leveraging renewable energy sources that also address pollution management and reduce greenhouse gas emissions. Plant microbial fuel cells (PMFCs) have gained attention as innovative systems that produce electricity by decomposing organic matter in their anodic chambers, providing a dual benefit of clean energy generation and environmental remediation. These systems align closely with global sustainable development goals and represent a novel approach to energy production from organic materials.

Materials and Methods

This research focused on a plant microbial fuel cell system designed to contribute to sustainable development objectives. The system employed *Cyperus* plant and *Shewanella oneidensis* microorganisms to decompose organic substrates, including carbohydrates secreted by plant roots or other external sources, within the anodic chamber. Voltage output was measured using a voltage sensor connected to an Arduino UNO board, with data collected at two-hour intervals. The experiment investigated the effects of two parameters: oxygenation rate in the cathodic chamber and sodium acetate concentration in the anodic chamber, on the system performance.

Results and Discussion

The results revealed significant effects of both oxygenation and sodium acetate concentrations on the voltage output of the PMFC system. Increasing the oxygenation rate from 0 to 1 liter per minute enhanced the voltage output from 103 mV to 185 mV. Similarly, increasing sodium acetate concentration from 0 to 10 g L⁻¹ raised the voltage from 103 mV to 170 mV. Furthermore, pollution removal efficiency was evaluated using chemical and biological oxygen demand (COD and BOD) measurements. At the highest levels of sodium acetate concentration (20 g L⁻¹) and oxygenation rate (3 L min⁻¹), the pollution removal rate reached 90%. These findings underscore the capability of PMFCs to combine energy production with effective environmental cleanup.

Conclusion

The microbial-plant fuel cell system demonstrates considerable potential as a dual-purpose solution for renewable energy generation and pollution removal. Its high efficiency in utilizing microorganisms and plants for these tasks suggests that it could play a critical role in sustainable development. Future research should focus on addressing the system's limitations and enhancing its scalability and reliability to support broader applications in renewable energy and environmental remediation.

Keywords: *Cyperus* plant, Plant microbial fuel cell, Phytoremediation, Pollution removal, Renewable energy, *Shewanella oneidensis*

بررسی اثر غلظت سوبسترا استات سدیم و میزان اکسیژن‌دهی بر ولتاژ سیستم و رفع آلاینده‌گی در پیل سوختی میکروبی-گیاهی

شهریار شکری^۱، وحید رستم‌پور^{۱*}، کاوه ملازاده^۲، صابر امیری^۳، ایوب فتح‌اللهی قره‌چوق^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۰۸

چکیده

با افزایش روزافزون جمعیت جهان، نیاز صنعت به تامین انرژی و یافتن راهکارهای تامین انرژی از منابع تجدیدپذیر و همچنین توجه به ماهیت منابع انرژی تجدیدپذیر اعم از مدیریت آلاینده‌گی و کاهش گازهای گلخانه‌ای از اهمیت فراوانی برخوردار است. سیستم پیل سوختی میکروبی-گیاهی همانند پیل سوختی میکروبی با تجزیه مواد آلی موجود در محفظه آندی توانایی تولید انرژی الکتریسیته از مواد آلی را دارا می‌باشد. سیستم پیل سوختی میکروبی-گیاهی مورد تحقیق در این پژوهش، سیستمی نوپا است که می‌تواند در راستای محقق نمودن اهداف توسعه پایدار به کار گرفته شود. این سیستم به کمک ریزسازواره‌های موجود در محفظه آندی، مواد کربوهیدراتی، که به‌وسیله ریشه گیاه و یا مواد آلی دیگر در محیط کشت گیاه قرار می‌گیرند، را تجزیه کرده و تولید انرژی الکتریسیته می‌نماید. در این پژوهش پیل‌های سوختی میکروبی-گیاهی با به‌کارگیری گیاه سیپروس و همچنین ریزسازواره‌های شوانیلا آنودینس طراحی و راه‌اندازی شد و تأثیرات دو پارامتر میزان اکسیژن‌دهی به محفظه کاتدی و میزان تلقیح سوبسترای استات سدیم به محفظه آندی بر ولتاژ خروجی پیل مورد آزمایش و بررسی قرار گرفت. همچنین میزان رفع آلاینده‌گی بستر نیم پیل آندی به کمک اندازه‌گیری اکسیژن‌خواهی شیمیایی و بیولوژیکی گزارش گردید. در بهینه‌ترین حالت این پارامترها، ولتاژ ۲۹۰ mV و میزان رفع آلاینده‌گی ۹۰ درصد به ثبت رسید.

واژه‌های کلیدی: انرژی تجدیدپذیر، باکتری شوانیلا آنودینس، گیاه‌پالایی، گیاه سیپروس

مقدمه

با توجه به اهمیت روزافزون مبحث انرژی و همچنین توجه به تأثیرات مخرب منابع انرژی فسیلی بر محیط‌زیست و سلامت انسان، تحقیق در زمینه ارلکه منابع انرژی تجدیدپذیر بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است (Doosti & Asakereh, 2025). سازمان ملل متحد به‌منظور تحقق اهداف توسعه پایدار طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۳۰، هفده هدف را اولویت‌بندی کرده است که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به نبود فقر، پایان دادن به گرسنگی، ارتقای سطح کیفی زندگی، آموزش با کیفیت، برابری، آب سالم و بهداشتی، تامین انرژی پاک در دسترس و مسایل زیست‌محیطی اشاره نمود. بنابراین، سیستم پیل سوختی میکروبی-گیاهی از طریق تامین انرژی پاک، مدیریت پساب‌ها و حفظ بهداشت محیط و همچنین کاهش آلاینده‌گی آب به توسعه پایدار کمک می‌نماید (Mishra et al., 2024).

پیل‌های سوختی میکروبی فناوری جدیدی برای تولید انرژی

هستند که توانایی تولید انرژی الکتریکی پاک و تجدیدپذیر دارا می‌باشد. به دلیل توانایی این سیستم در تجزیه مواد آلی آلوده‌کننده محیط‌زیست، این سیستم سازگاری خوبی با محیط‌زیست دارد. سیستم پیل سوختی از ترکیب مستقیم سوخت و عامل اکسیدکننده بدون ایجاد آلودگی، انرژی الکتریسیته را تولید می‌کند. در طول دو دهه گذشته، فناوری سلول سوختی میکروبی به دلیل تبدیل مستقیم انرژی شیمیایی به انرژی الکتریکی به سرعت رشد کرده است. استفاده از این فناوری به دلیل استفاده از منابع ارزان و در دسترس برای تامین سوخت خود و همچنین تولید انرژی و سوخت با ارزشی همانند گاز هیدروژن و نیز قابلیت به‌کارگیری به‌منظور تصفیه فاضلاب‌ها و رفع آلاینده‌گی‌های آب، توجه اقتصادی و زیست‌محیطی دارد (Logan, 2009).

گیاه‌پالایی یا رفع آلاینده‌گی به کمک گیاهان روشی مرسوم در رفع آلاینده‌گی محیط و بستر کشت گیاه می‌باشد. در این روش از توانایی گیاهان مختلف برای رفع و تثبیت آلاینده‌گی در محیط استفاده

۴- گروه جنگلداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

(Email: v.rostampour@urmia.ac.ir)

(*) نویسنده مسئول:

<https://doi.org/10.22067/jam.2025.91299.1326>

۱- گروه مکانیک بیوسیستم، دانشکده کشاورزی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

۲- گروه مهندسی بیوسیستم، دانشکده کشاورزی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران

۳- گروه صنایع غذایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

گیاه سیپروس^۳، به‌ویژه گونه‌های آبی آن، به دلیل طولانی در رشد در محیط‌های غرقابی و تولید زیست‌توده بالا، گزینه‌ای مناسب برای استفاده در پیل‌های سوختی میکروبی-گیاهی محسوب می‌شود. این گیاهان از گونه باریک برگ‌ها در دسته گیاهان فتوسنتزی C4 می‌باشد که می‌توانند با ریشه‌های خود اکسیژن را به ناحیه ریزوسفری منتقل کرده و شرایط مناسبی برای فعالیت میکروارگانیسم‌های الکتروژن فراهم کنند. این میکروارگانیسم‌ها قادرند مواد آلی ترشح‌شده توسط ریشه‌ها را اکسید کرده و الکترون‌های حاصل را به الکتروند آند منتقل کنند که در نهایت منجر به تولید الکتروسیسته می‌شود. مطالعات نشان داده‌اند که استفاده از گیاهان آبی در سیستم‌های ترکیبی تالاب مصنوعی و سلول سوختی میکروبی می‌تواند راندمان تصفیه پساب و تولید برق را افزایش دهد (Helder et al., 2013). آقابابایی و همکاران (Aghababaei, Farhadian, Jeihanipour, & Biria, 2015) بر روی عوامل تاثیرگذار بر انرژی پیل سوختی میکروبی-گیاهی تحقیق کردند و اندازه الکترودها، غلظت مواد کربوهیدراتی، نوع باکتری مورد استفاده و ساختار پیل سوختی میکروبی را از مهم‌ترین عوامل تاثیرگذار بر پیل سوختی میکروبی-گیاهی گزارش دادند.

در این پژوهش یک سیستم پیل سوختی میکروبی-گیاهی دومحفظه‌ای با به‌کارگیری گیاه سیپروس و باکتری شوانیلا آنودینس راه‌اندازی شد. هدف از انجام این پژوهش سنجش تاثیر عوامل موثر بر ولتاژ پیل سوختی میکروبی-گیاهی شامل اثر غلظت سوبسترا استات سدیم و میزان اکسیژن‌دهی و همچنین بررسی تاثیر این عوامل بر توانایی سیستم پیل سوختی میکروبی-گیاهی در رفع آلایندگی محیط کشت گیاه می‌باشد.

مواد و روش‌ها

پیل سوختی میکروبی-گیاهی مورد استفاده به‌صورت دو محفظه‌ای (دو محفظه‌ای مجزای آندی و کاتدی) با الکتروند گرافیت ۹۹ درصد خلوص با ابعاد ۱۰×۱۰ سانتی‌متر مربع تهیه‌شده از شرکت نانو بازار ایران ساخته شد. این دو محفظه با حجم‌های ۳۰ و ۴۵ لیتر، از جنس شیشه به‌صورت کامل آب‌بندی شده و فقط به‌وسیله غشای تبادل یونی با هم در ارتباط بودند (شکل ۱). همچنین از غشای تبادل پروتونی^۴ ۲/۰ ساخت کشور فرانسه، شرکت ممبرانس فیلتر استفاده گردید.

می‌شود. به‌عنوان مثال گیاهان خانواده غلات توانایی گرفتن نیتروژن از هوا و تثبیت آن در خاک را دارند. گیاهان خانواده نخل مرداب با توجه به رزوم گیاهی خود توانایی تولید آنزیم‌هایی برای شکسته شدن پیوندهای شیمیایی مواد آلی و همچنین تثبیت این مواد در اندام خود را دارا می‌باشند. به‌کارگیری گیاهان خانواده سیپروس به‌منظور رفع آلایندگی، برای اولین بار در سیستم پیل سوختی میکروبی-گیاهی توسط تیمیرس و همکاران (Timmers, Strik, Hamelers, & Buisman, 2013) انجام گرفت. هدف از به‌کارگیری گیاه سیپروس توسط تیمیرس و همکاران تامین مواد هیدروکربنی باکتری‌ها در سیستم پیل سوختی میکروبی-گیاهی بود که بعداً با تحقیقات محققان توانایی این گیاهان در رفع آلایندگی به اثبات رسید (Yadav, Srivastava, Yadav, & Kumar, 2024).

پیل سوختی میکروبی-گیاهی نوع خاصی از پیل‌های سوختی می‌باشد که از توانایی ریزسازواره‌ها^۱ در تجزیه مواد آلی هیدروکربنی و همچنین از گیاه به‌عنوان منبع تأمین‌کننده مواد آلی مورد استفاده این ریزسازواره‌ها، برای تولید انرژی الکتروسیسته بهره می‌گیرد. در سیستم پیل سوختی میکروبی-گیاهی، گیاه به‌عنوان منبع تولیدکننده سوخت مورد استفاده ریزسازواره‌ها به‌کار گرفته می‌شود و با توجه به این که رشد و رویش گیاه را می‌توان منبع تجدیدپذیر در نظر گرفت انتظار می‌رود پیل سوختی میکروبی-گیاهی در آینده نزدیک به‌عنوان منبع تجدیدپذیر انرژی الکتروسیسته نقش مهمی را ایفا کند (Helder et al., 2013).

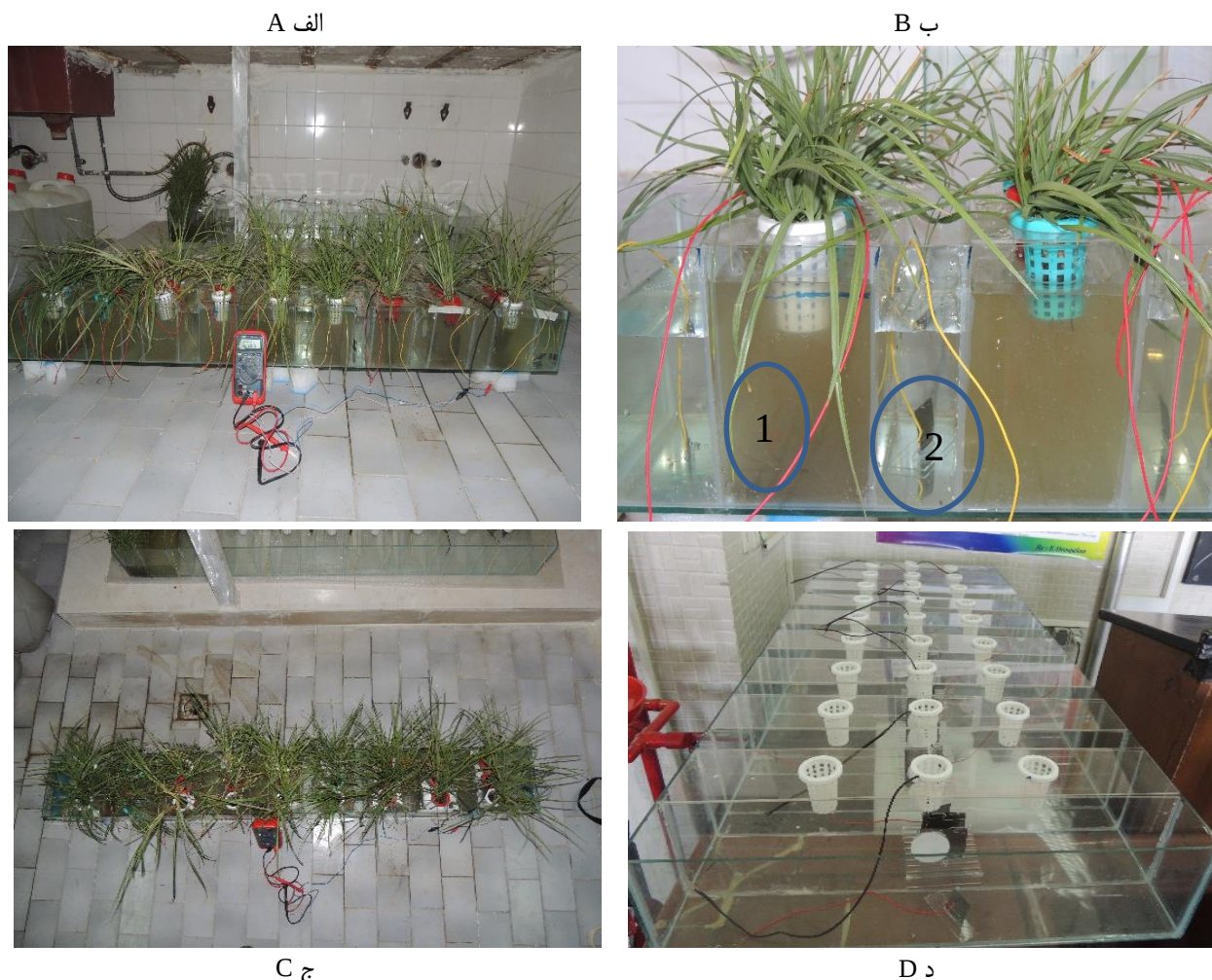
باکتری شوانیلا آنودینس^۲ به‌عنوان یک میکروارگانیسم الکتروژن، نقش مهمی در تولید الکتروسیسته در پیل‌های سوختی میکروبی ایفا می‌کند. این باکتری قادر است الکترون‌ها را از طریق پروتئین‌های فعال الکتروشیمیایی مانند سیتوکروم‌های موجود بر روی غشای خارجی خود، مستقیماً به الکتروند منتقل کند. در پژوهش‌های تولید الکتروسیسته به کمک پیل‌های سوختی میکروبی از باکتری شوانیلا آنودینس گرم منفی به‌عنوان یکی از باکتری‌های تجزیه‌کننده مواد آلی و تولیدکننده الکترون استفاده کردند؛ مزیت‌های استفاده از باکتری شوانیلا آنودینس طبق گزارش‌های محققان (Helder et al., 2013; Timmers et al., 2013) خاکی بودن این سویه و همچنین خطر انسانی کمتر عنوان شده است. لوگان (Logan, 2008) و همچنین تیمیرس و همکاران (Timmers et al., 2013) از باکتری شوانیلا به‌عنوان ریزسازواره فعال در سیستم پیل سوختی میکروبی استفاده کردند.

3- Cyperus

4- Polytetrafluoroethylene

1- Micro organism

2- Shewanella oneidensis

شکل ۱- پیل سوختی میکروبی-گیاهی راه‌اندازی شده: الف- تعداد ۹ تیمار بارگذاری شده، ب(۱)- نیم پیل آندی، ب(۲) نیم پیل کاتدی، ج- تصویر پیل کامل، د- پیل سوختی میکروبی گیاهی قبل از راه‌اندازی

Fig. 1. Plant microbial fuel cell startup: A- 9 loaded treatments, B(1)- Anodic half-cell, B(2)- Cathodic half-cell, C- Image of the complete cell, and D- Plant microbial fuel cell before startup

غلظت‌های 10 g L^{-1} و 20 از قبل آماده شد و به نیم پیل آندی اضافه گردید.

سطح اکسیژن و استات سدیم با توجه به یافته‌های لوگان (Logan, 2009) انتخاب گردید. لوگان گزارش داده بود با توجه به نسبت حجمی محفظه کاتد به آند که در این تحقیق ۱ به ۳ است میزان اکسیژن می‌تواند از ۱ تا ۳ لیتر در نظر گرفته شود با توجه به اهداف این تحقیق که بررسی اثر اکسیژن بر توان پیل سوختی میکروبی-گیاهی می‌باشد. سطح پایین‌تر اکسیژن صفر و سطح بالاتر اکسیژن 3 L min^{-1} در نظر گرفته شد. سطح استات سدیم هم با توجه به مول‌های آزادسازی الکترون توسط لوگان انتخاب شد. لوگان گزارش داد به‌ازای هر مول هیدروکربن ۱۲ تا ۲۴ مول الکترون آزاد می‌شود از این‌رو میزان استات سه سطح 0 ، 10 و 20 g L^{-1} در نظر

به‌منظور بررسی اثرات دو متغیر اکسیژن‌دهی به محفظه کاتدی و استات سدیم تزریقی به محفظه آندی، پیل سوختی میکروبی-گیاهی ساخته‌شده مطابق جدول ۱ در نه تیمار بارگذاری شد. عدد مربوط به تیمار که عدد دو رقمی است بیان‌کننده سطح استات و اکسیژن هر تیمار می‌باشد به‌صورتی که عدد یکان مربوط به سطح اکسیژن و عدد دهگان مربوط به سطح استات می‌باشد، به‌عنوان مثال تیمار ۱۱ گویای کمترین سطح اکسیژن و کمترین سطح استات است و همچنین تیمار ۲۳ گویای بیشترین سطح اکسیژن 3 L min^{-1} و سطح استات 2 g L^{-1} به منظور تنظیم سطح‌های مختلف اکسیژن‌دهی پمپ دمنده اکسیژن دارای کلید تنظیم‌کننده توان پمپاژ سه‌حالتی بود که در حالت کم، اکسیژن پمپاژی 1 L min^{-1} و در بیشترین توان اکسیژن دمیده‌شده برابر 3 L min^{-1} بود همچنین سطح‌های استات با

جدول ۱- تیمارها و میزان اکسیژن دهی و استات سدیم اعمالی در هر کدام از تیمارها**Table 1- Treatments and amount of oxygenation and sodium acetate application in each treatment**

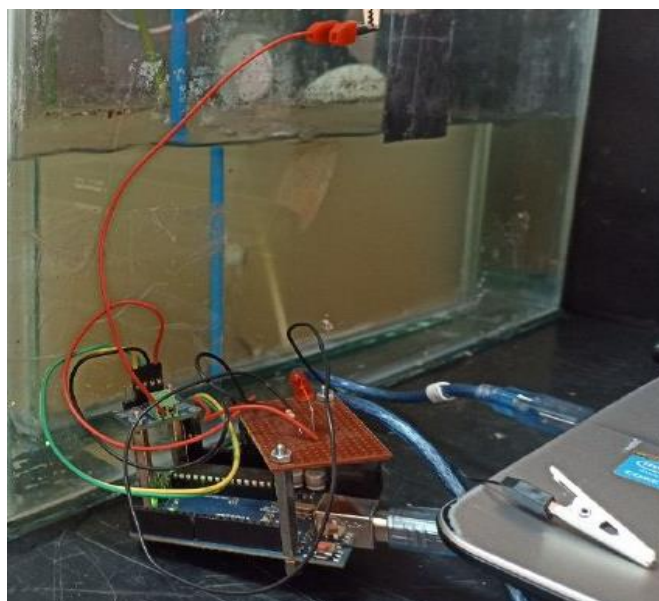
تیمار Treatment	11	12	13	21	22	23	31	32	33
استات (g L^{-1}) Acetate	0	10	20	0	10	20	0	10	20
اکسیژن (L min^{-1}) Oxygen	0	0	0	1	1	1	3	3	3

در محفظه کاتدی از محلول بافر فسفات 10 g.L^{-1} به عنوان انتقال دهنده نهایی الکترون به اکسیژن استفاده گردید. برای بررسی اثر متغیرهای اکسیژن دهی و میزان غلظت استات سدیم بر خروجی ولتاژ پیل ها، آزمایش فاکتوریل در قالب طرح کاملاً تصادفی مورد استفاده قرار گرفت و تحلیل یافته ها به کمک نرم افزار SPSS انجام شد (Feng et al., 2024).

آزمایش ها در شرایط کاملاً استریل انجام شد. به منظور آماده سازی محیط کشت باکتری از دستگاه اتوکلاو با فشار 10 bar به مدت 10 min و دمای 120°C استفاده شد. محیط کشت تریپیک سول برات^۱ (TSB) برای کشت باکتری از شرکت مرک المان تهیه شد و با غلظت 30 g L^{-1} استریل شد. برای ثبت مقدار ولتاژ خروجی سیستم، از یک ماژول اندازه گیری جریان ولتاژ مدل NIA219 همراه یک برد آردوینو جهت ارسال داده ها به رایانه استفاده گردید (شکل ۲). داده گیری به صورت هر دو ساعت یک بار در طول شبانه روز و به مدت ۲۳ روز انجام گرفت. به منظور تحلیل داده های آزمایش میانگین ثبت شده برای هر روز استفاده گردید زیرا میزان اختلاف پتانسیل در طول شبانه روز مقداری ثابت بود.

گیاه سیپروس، که گیاه مردابی می باشد، از دریاچه زیربار واقع در شهر مریوان، استان کردستان تهیه گردید و به محل آزمایشگاه بیوتکنولوژی گروه صنایع غذایی دانشگاه ارومیه انتقال داده شد. این گیاه چون در محیط خاکی و مردابی رشد کرده بود؛ برای استفاده در سیستم پیل سوختی میکروبی-گیاهی به روش شستشوی بیولوژیکی استریل شد تا از آلوده کردن محیط آندی با ریزسازوره های متنوع جلوگیری به عمل آید. روش های شستشو مرحله ای، مورد استفاده شامل آب مقطر، آب ژاول ۵ درصد، اتانول ۷۰ درصد و همچنین استفاده از اشعه ماورابنفش به مدت ۲۰ دقیقه بود. در هر تیمار تعداد ۱۰ بوته گیاه سیپروس با ارتفاع ۵۰ سانتی متر در هر آزمایش قرار داده شد (Fedosenko-Becker, 2019).

برای اکسیژن دهی به محفظه کاتدی، یک پمپ هوادهی آکواریومی با توان 3 L min^{-1} ساخت کشور چین مدل AP-320 در خارج از سیستم به وسیله شلنگ هوادهی به محفظه کاتدی وصل گردید. برای تامین میزان اکسیژن متفاوت و سنجش تاثیر اکسیژن بر خروجی سیستم، از سه سطح متفاوت بدون اکسیژن، اکسیژن 1 L min^{-1} و همچنین اکسیژن 3 L min^{-1} استفاده شد (Aghababae et al., 2015).

شکل ۲- ماژول اندازه‌گیری ولتاژ و برد آردونیو مورد استفاده جهت اندازه‌گیری ولتاژ پیل سوختی میکروبی-گیاهی
Fig. 2. Voltage measurement module and Arduino board used to measure voltage of the plant microbial fuel cell

اولیه و نهایی پس از ۵ روز، مقدار اکسیژن‌خواهی بیولوژیکی را مشخص می‌کند.

رابطه (۱) بازده پیل سوختی میکروبی-گیاهی در رفع آلاینده‌گی با توجه به متغیرها اکسیژن‌خواهی شیمیایی و اکسیژن‌خواهی بیولوژیکی را بیان می‌کند.

$$(۱) \quad \frac{\text{بازده رفع آلاینده‌گی}}{\text{مقدار نهایی اکسیژن‌خواهی} - \text{مقدار اولیه اکسیژن‌خواهی}} = \text{مقدار اولیه اکسیژن‌خواهی}$$

نتایج و بحث

شکل ۳ بیشینه اختلاف پتانسیل ثبت‌شده در ۹ تیمار در مدت زمان انجام آزمایش را نمایش می‌دهد. با توجه به شکل ۳ بیشترین ولتاژ پیل مربوط به تیمار ۳۳ با بیشترین سطح اکسیژن 3 L min^{-1} و استات 20 g L^{-1} می‌باشد، این امر به دلیل وجود مواد آلی بیشتر در پیل سوختی میکروبی است که موجب فعالیت بیشتر باکتری‌های الکتروژن شده و در پی این مهم، الکترون بیشتری آزاد می‌گردد. بنابراین، به موجب آزادسازی الکترون بیشتر در هر تیمار، اختلاف پتانسیل افزایش پیدا می‌کند همچنین با توجه به اکسیژن بیشتر در محفظه کاتدی پذیرنده نهایی الکترون مورد نیاز فراهم بوده و جریان الکترون و تولید انرژی الکتریکی بهتر صورت می‌گیرد. یافته‌های تحقیق منطبق بر گزارش تیمیرس و همکاران (Timmers *et al.*, 2013) می‌باشد؛ تیمیرس نیز نتایج مشابهی را گزارش نموده است به نحوی که در

به‌منظور سنجش میزان غلظت اکسیژن، از دستگاه سنجش اکسیژن‌خواهی شیمیایی (COD)^۱ و اکسیژن‌خواهی بیولوژیکی (BOD)^۲ مدل WTW استفاده شد. میزان اکسیژن‌خواهی شیمیایی و اکسیژن‌خواهی بیولوژیکی محتوای نیم پیل آندی در شروع آزمایش و نیز با فاصله زمانی هر پنج روز یک بار اندازه‌گیری شد. روش اندازه‌گیری اکسیژن‌خواهی شیمیایی و بیولوژیکی با استفاده از دستگاه‌های CODسنج و BODسنج:

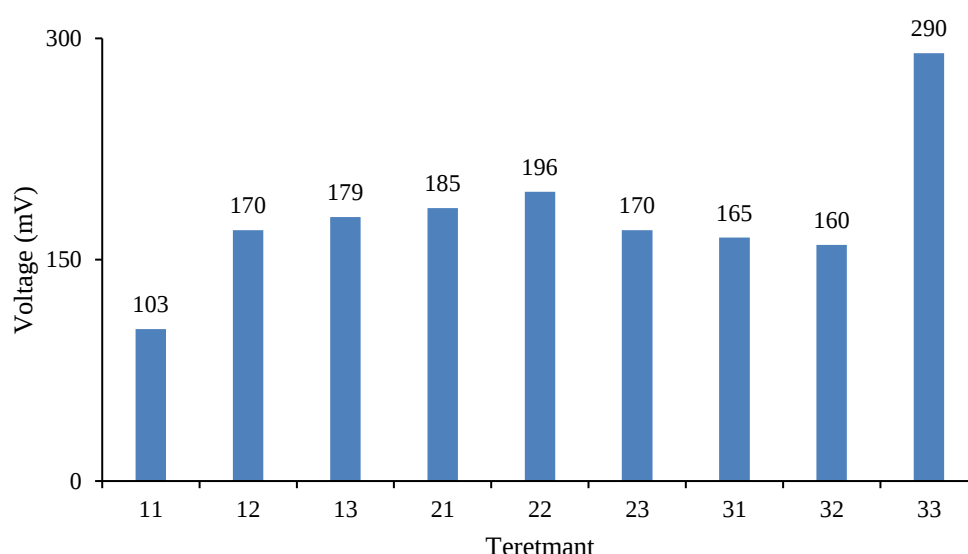
برای اندازه‌گیری اکسیژن‌خواهی شیمیایی مقدار مشخصی از نمونه محتویات آندی (۱۰ میلی‌لیتر) اندازه‌گیری شده و در یک لوله واکنش COD قرار گرفت. محلول دی‌کرومات پتاسیم به‌عنوان ماده اکسیدکننده و اسید سولفوریک غلیظ (به‌همراه کاتالیزور نقره) اضافه شد. لوله در دستگاه COD هاضم قرار گرفته و نمونه در دمای ۱۵۰- ۱۶۰ درجه سانتی‌گراد به مدت ۲ ساعت حرارت داده شد. پس از خنک شدن، نمونه را در دستگاه CODسنج قرار داده و مقدار COD اندازه‌گیری شد.

برای اندازه‌گیری اکسیژن‌خواهی بیولوژیکی نمونه محتویات آند در یک بطری BODسنج قرار گرفت (معمولاً ۳۰۰ mL). نمونه با اکسیژن‌دهی اشباع شد تا اکسیژن محلول در نمونه به حداکثر مقدار خود برسد. مقدار اکسیژن محلول اولیه با استفاده از سنسور اکسیژن محلول اندازه‌گیری شد سپس بطری به مدت ۵ روز در دمای استاندارد (۲۰ درجه سانتی‌گراد) در شرایط تاریکی قرار داده شد و پس از ۵ روز، مجدداً مقدار اکسیژن محلول اندازه‌گیری شد. اختلاف بین اکسیژن

نسبتی که الکترون آزاد می‌گردد باید پذیرنده نهایی الکترون، که در اینجا اکسیژن می‌باشد، به محفظه کاتدی تزریق شود که این امر سبب شار الکترون در مدار شده و مقاومت درونی سیستم کاهش پیدا می‌کند. مشابه این نتایج را دی‌لورنزو و همکاران (Di Lorenzo, Thomson, Schneider, Cameron, & Ieropoulos, 2014) گزارش کرده‌اند که در آن محفظه آندی ایزوله، که امکان تبادل آنیون-کاتیون تنها از طریق غشای تبادل‌کننده آنیون-کاتیون برقرار است، بوده و اگر چنانچه نشت اکسیژن به محفظه آندی صورت بگیرد، ولتاژ پیل سوختی کاهش پیدا می‌کند.

باتلاق‌ها و مرداب‌ها، به دلیل حجم بالای مواد آلی موجود در بستر این مکان‌ها، می‌توان انرژی الکتریسیته قابل‌توجهی برابر mW m^{-2} 10 ± 2 تولید نمود.

با توجه به شکل ۳، مقدار بیشینه نسبی در دو تیمار ۲۲ و ۳۳ مشاهده گردید. چنان‌که در جدول ۱ نیز مشاهده می‌گردد، این دو تیمار به‌ترتیب مربوط به سطح اکسیژن 1 L min^{-1} و استات 1 g L^{-1} و همچنین سطح اکسیژن 3 L min^{-1} و استات 20 g L^{-1} می‌باشد. در تحلیل این مهم می‌توان این‌گونه بیان کرد که با افزایش مواد آلی در محفظه آندی میزان الکترون آزادشده زیاد می‌شود و به همان

شکل ۳- بیشینه ولتاژ پیل سوختی میکروبی-گیاهی به ثبت‌رسیده در طول ۲۳ روز

Fig. 3. Maximum voltage of the plant microbial fuel cell recorded during 23 days

تجزیه این مواد و آزادسازی الکترون افزایش می‌یابد. این یافته‌ها مطابق نتایج گزارش‌شده توسط کاسماز و اکزاچیوگلو (Kacmaz & Eczacioglu, 2024) می‌باشد که در آن گزارش شده است که مواد آلی و هیدروکربنی‌ای که توسط باکتری‌ها تجزیه می‌شود منبع اصلی تولید الکترون می‌باشد و هر اندازه مقدار مواد آلی در دسترس باکتری بیشتر باشد، میزان الکترون تولیدی بیشتر است. در مورد مدت زمان تولید ولتاژ پیل مربوط به هر تیمار، میزان ولتاژ در طول مدت ۲۳ روز اندازه‌گیری شد و حداکثر ولتاژ به ثبت‌رسیده در روز ۱۰ تا ۱۶ در مدت زمان اندازه‌گیری تیمارها به ثبت رسید بعد از روز شانزدهم روند ثابت ولتاژ با نوسانات ۱۰ تا ۲۰ میلی‌ولت در طول اندازه‌گیری مشاهده شد. می‌توان دلیل ثابت بودن و نوسانات مشاهده‌شده را وجود گیاه در سیستم عنوان کرد که با توجه به فتوسنتز گیاهی مواد آلی مورد نیاز باکتری‌ها از طریق ریشه گیاه در اختیار باکتری قرار داده شد و در

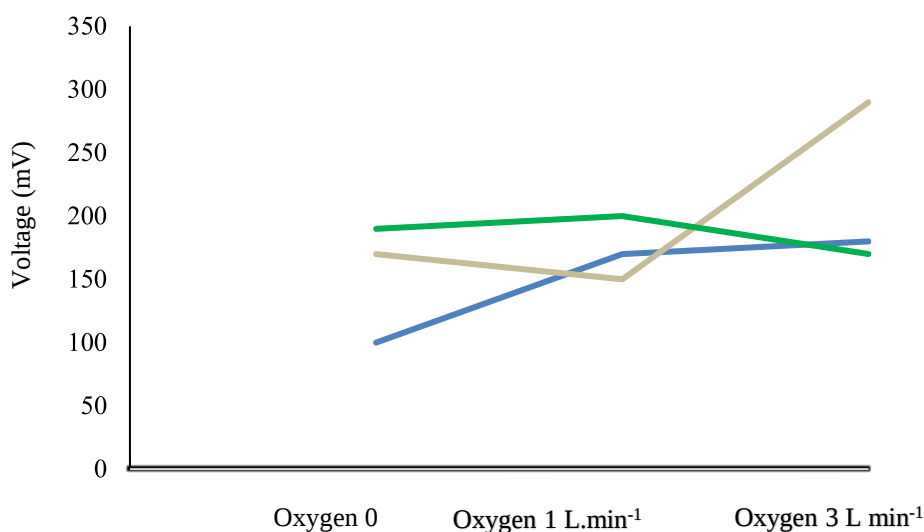
با توجه به شکل ۴، در حالت بدون اعمال استات سدیم، افزایش سطح اکسیژن از صفر به 1 L min^{-1} ، ولتاژ پیل سوختی میکروبی-گیاهی را از 103 mV به 185 mV افزایش داده است. اما با افزایش اکسیژن از سطح 1 L min^{-1} به 3 L min^{-1} ، ولتاژ پیل از 185 به 165 mV کاهش داشته است. دلیل این امر را می‌توان به نشت اکسیژن به محفظه آندی نسبت داد. این یافته‌ها منطبق بر یافته‌های دی‌لورنزو و همکاران می‌باشد (Di Lorenzo et al., 2014). در سطح اکسیژن صفر، افزایش سطح استات از 0 به 10 g L^{-1} ، ولتاژ پیل را از 103 به 170 mV افزایش داد. همچنین در سطح اکسیژن 1 L min^{-1} ، با افزایش سطح استات از 10 به 20 g L^{-1} ، ولتاژ پیل از 185 به 196 mV افزایش یافته است. این مهم با توجه به فراوانی مواد مورد مصرف ریزمغذی‌ها، که متقابلاً تجزیه مواد آلی را نتیجه می‌دهد، قابل‌استنتاج می‌باشد. به بیان دیگر، با افزایش مواد آلی مورد نیاز باکتری‌ها، عمل

در تحلیل جدول تجزیه واریانس (جدول ۲) داده‌های ثبت‌شده از ۹ پیل بارگذاری‌شده میزان غلظت سوبسترا استات سدیم و اکسیژن تزریقی به نیم پیل کاتدی تاثیر معنادار بر ولتاژ پیل سوختی میکروبی-گیاهی در سطح ۱ درصد داشت به گونه‌ای که با افزایش استات سدیم و اکسیژن میزان ولتاژ پیل افزایش پیدا می‌کند و همچنین اثرات متقابل نیز معنا دار می‌باشد.

هنگام کاهش عمل فتوسنتز در طول شبانه‌روز نوسانات تجزیه مواد آلی به‌وسیله باکتری‌ها قابل‌استنتاج است مشابه نتایج ذکرشده در تحقیقات هلدر و همکاران (Helder *et al.*, 2013) و تمیرس و همکاران (Timmers *et al.*, 2012) گزارش شده است، هلدر عنوان کرد فتوسنتز گیاهی در طول روز بیشتر از شب است (Kacmaz & Eczacioglu, 2024).

جدول ۲- نتایج تجزیه واریانس داده‌های ولتاژ پیل سوختی میکروبی-گیاهی و بررسی سطح معنا داری در سطح ۱ و ۵ درصد

Source	Variable	Sum of squares	df	Mean square	F	Sig
Oxygen	Voltage	10914.296	2	5457.148	3.603	0.048
	Current	114.000	2	57/000	3.819	0.041
Acetate	Voltage	15743.185	2	7871.593	5.198	0.017
	Current	164.667	2	82/333	5.516	0.014
Oxygen*Acetate	Voltage	26042.593	4	6510.648	4.299	0.013
	Current	249.333	4	62.333	176.4	0.014
Error	Voltage	27259.333	18	1514.407		
	Current	268.667	18	14.296		
Total	Voltage	889427.000	26			
	Current	8948.000	26			

شکل ۴- اثرات متقابل دو متغیر غلظت استات سدیم و اکسیژن بر ولتاژ پیل سوختی میکروبی-گیاهی (● بدون استات، ● استات ۱۰ گرم بر لیتر، ● استات ۲۰ گرم بر لیتر)

Fig. 4. Mutual effects of sodium acetate and Oxygen concentration variables on plant microbial fuel cell voltage (●without acetate, ●acetate 10 g L⁻¹, and ●acetate 20 g L⁻¹)

به‌صورت قابل‌توجهی افزایش پیدا می‌کند که این امر تاییدکننده تاثیر اکسیژن‌دهی بر خروجی سیستم می‌باشد زیرا اکسیژن به‌عنوان پذیرنده نهایی الکترون باعث شار الکترون از محفظه آندی به محفظه کاتدی می‌شود. ذکر این نکته که میزان ابتدایی تولید انرژی در اکسیژن صفر

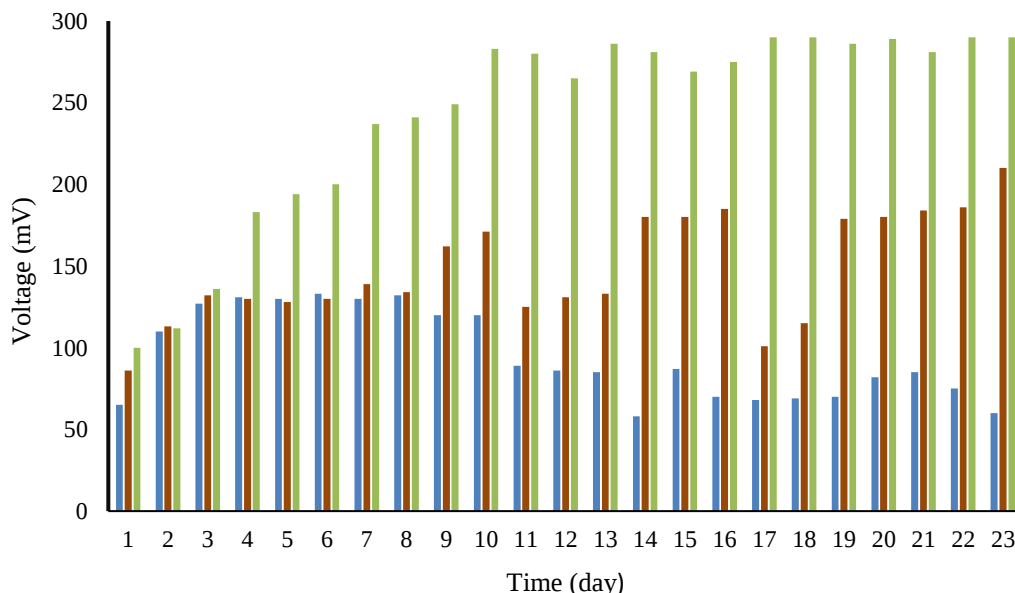
با توجه به شکل ۵، افزایشی بودن نمودار آبی رنگ، که مربوط به تیمارهای بدون تزریق استات سدیم می‌باشد در ابتدا که اکسیژنی به محفظه کاتدی وارد نشده است در پایین‌ترین اختلاف پتانسیل خروجی می‌باشد سپس با پمپاژ اکسیژن به محفظه کاتدی اختلاف پتانسیل

(2024).

نمودار خاکستری مربوط به استات 20 g L^{-1} می باشد که در آن بیشترین میزان مواد آلی در اختیار باکتری ها قرار گرفته است. در این حالت، میزان ولتاژ پیل سوختی در سطح اکسیژن 0 تا 1 L min^{-1} ، روند ثابتی را طی کرده است. این امر به دلیل نبود تعادل بین الکترون تولیدی و اکسیژن پذیرنده آن می باشد. زمانی که سطح اکسیژن تزریقی بالا می رود، میزان شار و اختلاف پتانسیل هم افزایش پیدا می کند و نمودار سیر صعودی بودن به خود می گیرد. نکته قابل توجه در اینجا روند صعودی بودن نمودار مذکور می باشد که با توجه به سطح دو برابری مواد آلی تزریق شده و همچنین تعادل بین میزان اکسیژن تزریقی و الکترون تولید شده برقرار می شود. به بیان دیگر هر مول الکترون که در نتیجه تجزیه مواد آلی تولید می شود به پذیرنده نهایی الکترون که اکسیژن می باشد می رسد و واکنش اکسایش و کاهش استکیومتری رخ می دهد که این امر سبب شار الکترونی می شود و می توان نتیجه گرفت که تولید الکترون و مصرف آن توسط اکسیژن بهینه شده است که در نتیجه این امر میزان تولید انرژی افزایش پیدا می کند. این داده ها در بازه زمانی دو هفته ای بعد از بارگذاری گلدان ها ثبت شده اند و چون در این مدت سطح مواد آلی بیشتر از میزان مصرف باکتری ها بوده است روند رو به رشد تولید انرژی افزایش داشته است و پیش بینی می شود همانند دو نمودار قبل، بعد از گذشت مدت زمانی که مواد آلی مصرف شود این نمودار نیز سیر نزولی گرفته و با گذشت زمان به دو نمودار قبل نزدیک شود.

به تجزیه هیدروکربن هایی که از ریزوم های گیاه و اندام ریشه آن در اختیار باکتری ها قرار می گیرد برمی گردد، حائز اهمیت می باشد (Di Lorenzo et al., 2014).

نمودار سبز رنگ مربوط به استات 10 g L^{-1} می باشد. این نمودار با اختلاف مشهودی که با نمودار آبی رنگ (بدون تزریق استات سدیم) دارد بیان کننده تاثیر سوبسترای تزریق شده در ابتدای راه اندازی پیل سوختی میکروبی-گیاهی می باشد. در ابتدای راه اندازی پیل سوختی میکروبی-گیاهی به علت شک و تغییر شرایطی که برای گیاه به وجود آمده بود، میزان فتوسنتز و همچنین آزادسازی مواد هیدروکربنی از طریق ریزوم های ریشه گیاه کم می باشد و این جوابگوی نیاز باکتری ها برای تولید انرژی زیاد نمی باشد. استات سدیم در این جا به عنوان جبران کننده مواد هیدروکربنی عمل کرده و می توان میزان تاثیر آن را در مقایسه دو نمودار آبی رنگ و سبز رنگ مشاهده کرد. علت نزولی بودن نمودار سبز رنگ در سطح اکسیژن 3 L min^{-1} را می توان این گونه تفسیر کرد که نبود تعادل بین میزان اکسیژن تزریق شده و همچنین تجزیه مواد هیدروکربنی توسط باکتری ها باعث کاهش بازده پیل ها می شود. به بیان دیگر هر الکترون که از محفظه آندی در اثر تجزیه مواد هیدروکربنی آزاد می شود باید به یک پذیرنده نهایی در محفظه کاتدی برسد و آن را احیا کند چنانچه میزان تزریق و تعادل بین این دو به هم بخورد، بازده سیستم و تولید نهایی انرژی کاهش پیدا می کند. با توجه به بازده بالای باکتری شوانیلا انودینس در حالت بی هوازی نسبت به حالت هوازی می توان نشست اکسیژن بیشتر به محفظه آندی را نیز بر این کاهش موثر دانست (Golzarian, Ghiasvand, Shokri, Bahreini, & Kazemi,

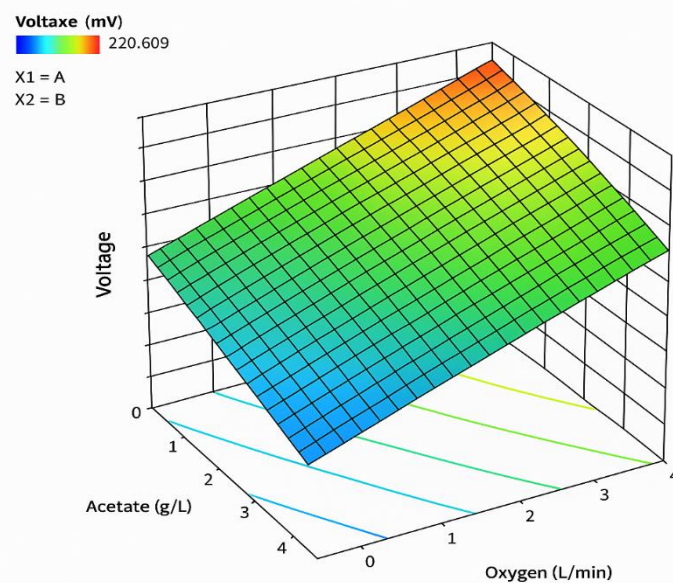
شکل ۵- نمودار ولتاژ مربوط به سه تیمار با بیشترین مقدار استات (● اکسیژن صفر، ● اکسیژن ۱ لیتر بر دقیقه، ● اکسیژن ۳ لیتر بر دقیقه)
Fig. 5. The voltage diagram related to the three treatments with the highest amount of acetate (●without oxygen, ●oxygen 1 L min⁻¹, and ●oxygen 3 L min⁻¹)

تیمار با سطح استات 20 g L^{-1} و سطح اکسیژن صفر را نشان می‌دهد. در دسترس بودن بیشتر مواد آلی مورد مصرف ریزمغزی‌ها باعث افزایش عمل تجزیه و متقابلاً افزایش آزادسازی الکترون توسط باکتری‌ها می‌شود. طبق یافته‌های گلزاریان و همکاران در طی تجزیه هر مول مواد آلی در سیستم پیل سوختی میکروبی-گیاهی ۸ مول الکترون آزاد می‌شود. از این یافته نتیجه می‌شود که هر اندازه مواد آلی بیشتر در دسترس باکتری‌ها قرار گیرد، میزان الکترون بیشتر و متقابلاً انرژی الکتریسته بیشتر تولید می‌شود (Golzarian et al., 2024).

در شکل ۶ نمودار سه‌بعدی تأثیر اکسیژن‌دهی به محفظه کاتدی و تزریق استات سدیم به نیم پیل کاتدی بر روی ولتاژ خروجی پیل سوختی میکروبی-گیاهی آورده شده است. از این نمودار استنتاج می‌شود که با افزایش هر دو متغیر اکسیژن‌دهی و غلظت اعمالی استات سدیم، ولتاژ پیل افزایش می‌یابد. در شکل ۶ میانگین ولتاژ هر تیمار گزارش شده است

در شکل ۵ مقادیر ولتاژ مربوط به سه تیمار ۱۳، ۲۳ و ۳۳ در مدت زمان ۱ تا ۲۳ روز ثبت ولتاژ پیل، گزارش شده است. با توجه به مقدار ولتاژ در روز اول سه تیمار ولتاژ نزدیک و برابر به هم ثبت کرده‌اند. با گذشت زمان اکسیژن تزریقی به نیم پیل کاتدی تأثیر معنادار بر میزان ولتاژ پیل را نشان می‌دهد. دی‌لورنزو و همکاران (Di Lorenzo et al., 2014) اکسیژن را به‌عنوان پذیرنده نهایی الکترون در سیستم پیل سوختی میکروبی استفاده کردند و اکسیژن را عامل تأثیرگذار بر میزان تولید انرژی پیل سوختی میکروبی دو محفظه‌ای گزارش کردند. اکسیژن مورد استفاده در این تحقیق از طریق پمپاژ هوای محیط به نیم پیل کاتدی تامین گردید این امر با توجه به هزینه کمتر منبع تامین‌کننده اکسیژن نسبت به کپسول خالص اکسیژن هزینه راه‌اندازی پیل سوختی میکروبی را کاهش می‌دهد اما با توجه به ۲۱ درصد اکسیژن موجود در هوا انتظار می‌رود اکسیژن خالص توان پیل سوختی میکروبی-گیاهی را بیشتر کند.

نمودار سبز رنگ با بیشترین سطح ولتاژ مربوط به سطح استات 20 g L^{-1} و اکسیژن 3 L min^{-1} می‌باشد و نمودار آبی رنگ مربوط به

شکل ۶- نمودار سه‌بعدی تأثیر اکسیژن‌دهی و غلظت اعمالی استات سدیم بر ولتاژ پیل سوختی میکروبی-گیاهی (در این نمودار، میانگین ولتاژ هر تیمار گزارش شده است)

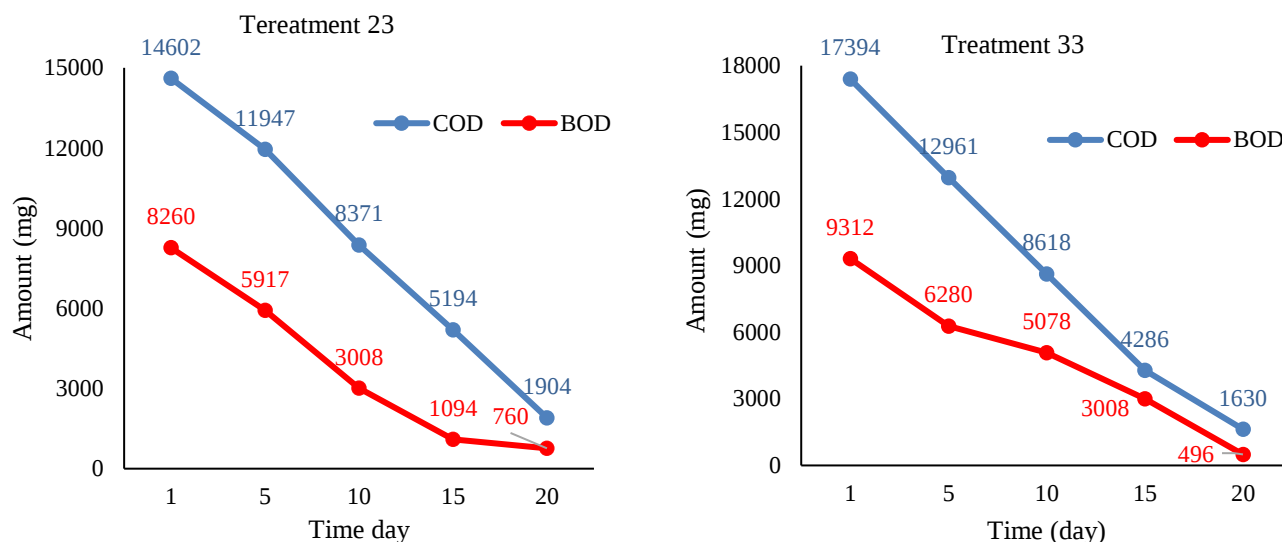
Fig. 6. Three-dimensional diagram of the effect of Oxygenation and applied concentration of sodium acetate on the voltage of the plant microbial fuel cell (In this diagram, the average voltage of each treatment is reported)

با توجه به سنجش میزان اکسیژن‌خواهی محلول داخل محفظه آند می‌توان میزان آلاینده‌ی مواد هیدروکربنی موجود در نیم پیل آندی

نتایج رفع آلاینده‌ی بر اساس اکسیژن‌خواهی شیمیایی (COD) و اکسیژن‌خواهی بیولوژیکی (BOD):

۷ میزان اکسیژن خواهی برای محلول نیم پیل آندی مربوط به دو تیمار با بیشترین سطح استات سدیم (تیمارهای ۲۳ و ۳۳) گزارش شده است.

را اندازه گیری کرد. از این رو هر اندازه میزان اکسیژن خواهی شیمیایی و بیولوژیکی محلولی بالا باشد، مقدار آلایندهی آن زیاد بوده است و در صورت رهاسازی در محیط موجب آلایندهی زیستی می گردد در شکل

شکل ۷- نمودار میزان اکسیژن خواهی شیمیایی (COD)، اکسیژن خواهی بیولوژیکی (BOD) مربوط به دو تیمار با بیشترین سطح استات سدیم (۲۳، ۳۳)

Fig. 7. Chemical oxygen demand (COD) and biological Oxygen demand (BOD) graphs related to two treatments with the highest levels of sodium acetate (treatments no. 23 and 33)

مواد آلی موجود در محیط آندی پیل سوختی میکروبی-گیاهی به صورت مستقیم بر تولید انرژی از این نوع پیل ها تاثیر گذار می باشد. اما نکات قابل توجه در این مورد نوع مواد آلی باید متناسب با باکتری مورد استفاده، انتخاب شود. زیرا باکتری هایی موجود می باشند که توانایی تجزیه مواد آلی با زنجیره بلند هیدروکربنی و یا ترکیبات قوی تر را دارا نمی باشند. لذا، بلید مواد ساده تری که قابلیت تجزیه آسان تری به وسیله آنزیم های این باکتری ها را دارا می باشند به عنوان منبع اضافه مواد آلی مورد استفاده قرار گیرد. در سیستم های پیل سوختی میکروبی-گیاهی که گیاه به تنهایی به عنوان منبع تامین کننده مواد آلی مورد نیاز باکتری ها استفاده می شود؛ به دلیل محدود بودن تولید مواد به وسیله ریشه گیاه در طول شب/ روز و کاهش عمل فتوسنتز گیاهی، ولتاژ خروجی پیل نوسان زیادی خواهد داشت. از این رو مواد سوپسترای همچون نشاسته، استات سدیم به نیم پیل آندی به منظور جبران کمبود مواد مورد نیاز باکتری ها اضافه می شود.

اکسیژن به عنوان پذیرنده نهایی الکترون در این سیستم نقش مهمی را دارا می باشد و به صورت مستقیم بر انرژی الکتریکی تولیدی

با توجه به نمودارهای تغییرات اکسیژن خواهی در هر دو تیمار، کاهش مواد آلی استنتاج می شود. از این رو می توان عنوان داشت سیستم پیل سوختی میکروبی-گیاهی قابلیت کاهش مواد آلی و در نتیجه رفع آلایندهی از بستر رشد گیاه خود را دارا می باشد. کاهش آلایندهی به سبب فعالیت میکروارگانیسم شوانیلا انودینس و همچنین گیامپالایی و تولنایی گیاه سیپروس در تثبیت آلایندهی در لندام خود می باشد.

با توجه به رابطه (۱) بازده رفع آلایندهی بر اساس اکسیژن خواهی شیمیایی (COD) برای تیمار ۲۳ برابر ۸۶ درصد و برای تیمار ۳۳ برابر ۹۰ درصد بوده است. رفع آلایندهی بر اساس اکسیژن خواهی بیولوژیکی (BOD) برای تیمار ۲۳ برابر ۹۰ درصد و برای تیمار ۳۳ برابر ۹۸ درصد به دست آمد. این دو تیمار بیشترین رفع آلایندهی را ثبت نموده اند.

نتیجه گیری

باتوجه به آزمایش های انجام گرفته می توان نتیجه گرفت که میزان

پژوهش میزان بازده سیستم در رفع آلاینده‌گی ۹۰ درصد به‌دست آمد. این توانایی به دلیل وجود هم‌زمان باکتری تجزیه‌کننده مواد آلی و همچنین بهره‌گیری از گیاه سیپروس می‌باشد.

مشارکت نویسندگان

شهریار شکری: نگارش مقاله، جمع‌آوری داده، انجام آزمایشات
وحید رستم پور: نظارت و اجرا، ویرایش متن، مشاور فنی
کاوه ملازاده: مشاوره فنی، تحلیل آماری، طراحی سخت افزاری،
برنامه نویسی
صابر امیری: طراحی آزمایشات، انجام آزمایشات، مشاور فنی
ایوب فتح الهی قره چیوق: ویرایش متن و مشاوره

تاثیرگذار می‌باشد. واکنش احیای اکسیژن در نیم پیل کاتدی یکی از چالش‌های محدودکننده انرژی پیل‌های سوختی میکروبی گیاهی می‌باشد. اگر الکترون تولیدی در محفظه آندی باقی بماند و پذیرنده‌ای برای تکمیل شدن چرخه اکسایش و کاهش وجود نداشته باشد؛ نیم پیل آندی دچار مسمومیت شده و پیل توانایی تولید انرژی را نخواهد داشت. در این تحقیق به‌منظور کاهش هزینه‌ها و همچنین توجیه کارآمدی پیل سوختی میکروبی-گیاهی از هوا به‌عنوان منبع اکسیژن استفاده گردید. در صورتی که اگر از اکسیژن خالص استفاده می‌شد، می‌توان انتظار داشت که به نتایج بهتری در این زمینه دست یافت. با توجه به آزمایش‌های اندازه‌گیری اکسیژن‌خواهی بیولوژیکی و شیمیایی، سیستم پیل سوختی میکروبی-گیاهی توانایی خوبی در رفع آلاینده‌گی در آب‌های آلوده را از خود نشان داد به‌طوری که در این

References

1. Aghababae, M., Farhadian, M., Jeihanipour, A., & Biria, D. (2015). Effective factors on the performance of microbial fuel cells in wastewater treatment—a review. *Environmental Technology Reviews*, 4(1), 71-89 <https://doi.org/10.1080/09593330.2015.1077896>
2. Di Lorenzo, M., Thomson, A. R., Schneider, K., Cameron, P. J., & Ieropoulos, I. (2014). A small-scale air-cathode microbial fuel cell for on-line monitoring of water quality. *Biosensors and Bioelectronics*, 62, 182-188 <https://doi.org/10.1016/j.bios.2014.06.050>
3. Doosti, B., & Asakereh, A. (2025). Feasibility and Site Selection for Wind-Powered Road Lighting in Kermanshah Province. *Journal of Agricultural Machinery*, (in Press). <https://doi.org/10.22067/jam.2025.91098.1319>
4. Fedosenko-Becker, T. N. (2019). Surface Modification of Bipolar Plates for Fuel Cells by Plasma Treatment (Doctoral dissertation, Universität Duisburg-Essen).
5. Feng, M., Meng, L., Zhang, Z., Zheng, Q., Wang, R., Yang, C., & Guo, W. (2024). Hierarchical modulation of extracellular electron transfer processes in microbial fuel cell anodes for enhanced power output through improved Geobacter adhesion. *Electrochimica Acta*, 487, 144165 <https://doi.org/10.1016/j.electacta.2024.144165>
6. Golzarian, M., Ghiasvand, M., Shokri, S., Bahreini, M., & Kazemi, F. (2024). Performance evaluation of a dual-chamber plant microbial fuel cell developed for electricity generation and wastewater treatment. *International Journal of Environmental Science and Technology*, 21(7), 5947-5954. <https://doi.org/10.1007/s13762-023-05415-5>
7. Helder, M., Strik, D. P., Timmers, R. A., Raes, S. M., Hamelers, H. V., & Buisman, C. J. (2013). Resilience of rooftop plant-microbial fuel cells during Dutch winter. *Biomass and Bioenergy*, 51, 1-7 <https://doi.org/10.1016/j.biombioe.2012.10.011>
8. Kacmaz, G. K., & Eczacioglu, N. (2024). The mechanism of bioelectricity generation from organic wastes: Soil/plant microbial fuel cells. *Environmental Technology Reviews*, 13(1), 76-95 <https://doi.org/10.1080/21622515.2023.2283814>
9. Logan, B. E. (2008). Microbial fuel cells. John Wiley & Sons
10. Logan, B. E. (2009). Exoelectrogenic bacteria that power microbial fuel cells. *Nature Reviews Microbiology*, 7(5), 375. <https://doi.org/10.1038/nrmicro2113>
11. Mishra, M., Desul, S., Santos, C. A. G., Mishra, S. K., Kamal, A. H. M., Goswami, S., & Baral, K. (2024). A bibliometric analysis of sustainable development goals (SDGs): a review of progress, challenges, and opportunities. *Environment, Development and Sustainability*, 26(5), 11101-11143. <https://doi.org/10.1007/s10668-023-03225-w>
12. Timmers, R. A., Strik, D. P., Hamelers, H. V., & Buisman, C. J. (2013). Electricity generation by a novel design tubular plant microbial fuel cell. *Biomass and Bioenergy*, 51, 60-67 <https://doi.org/10.1016/j.biombioe.2013.01.002>
13. Yadav, V. S., Srivastava, M. P., Yadav, R. K., & Kumar, N. (2024). Phytoremediation potential of plants for heavy metal contaminated soil. *Library Progress International*, 44(3), 5400-5406.